

vsakdanja kroga, ki se lovita krog samega sebe, približavata in odbijata, dokler jih tretji ne zaplete in enega odreši, drugega pa strè. Brat uniči bratu zakon in sestra sestri in posledica so štirje mrtvi in dva zločinca. Belgrajska periferijska drama. Ta roman je tipičen za današnjo meščansko družbo in za današnjega naturalističnega evropskega pisatelja, o katerem pravi Upton Sinclair, da ga ne zanima drug problem kot ta, »kako bi se moško spolovilo približalo ženskemu«. In izključno samo tako erotično iskanje, ta perpetuum mobile žene — boj za moža! — je krvava muka tega romana. Vsakdanja banalnost zakona, psihologija seksualnega problema, desiluzija romantičnega ideala materinstva in očetovstva, zločin in smrt!

Jevtić je analitik, ki gradi na ostrini misli, dialektičar, ki mu je izključno sredstvo dialog, vsakdanji, ne umetniško zgoščen, razvlečen. Prav obširnost, ki je posledica dialogov in monologov, je glavna estetska napaka romana. Kajti v dramatsko najbolj napetih scenah uvaja Jevtić po svoji maniri alegoričnega dvojnika: monolog pretvarja v dialog in napetost scene in stil sicer naturalistične umetnine sta uničena. Prav tako pade iz stila tudi v svojem idejnem višku »Zbitnije v ropcu«, ki naj bi bil silen pogon v idealistično sfero, v religiozno etično višino, simbol veličine človeške misli — pa je s tem vržen izven romana ter stoji sam zase kot zanimiv filozofski traktat, v škodo estetske celote. Zanimivo je, da so tudi zaključna Ninina premišljevanja o Bogu papirnata, naravnost prazno frazasta. Tako vidim, da vselej, kadar hoče Jevtić dvigniti svoj roman nad navadni nagonski naturalizem, kadar mu hoče dati idejne religiozne višine ali etične globine, piše v prazno prav tako kot Tokin. Ako življenje samo nima teh elementov v sebi, mu jih tudi pisatelj, ki v njem živi, ne more organsko vcepiti. Jevtić, ki je naturalistično snov svojega romana z veliko silo oblikoval, je idealistične elemente le nerodno poveznil preko svojih ljudi in jim na čelo pripel celo dobro mišljeno znamko — naslov, ki pa skriva pod seboj prav nekaj nasprotnega. Zdi se mi, da Belgrad ne more ustvariti močne etične umetnine, plitki naturalizem je njegov pravi element. Tak vtis sem vsaj dobil ob obeh letošnjih belgrajskih romanih, ki sta nam bila poslana.

Tine Debeljak

Dr. D. Smiljanić: Poreklo genija.
Geca Kon, Beograd, 1952. Str. 201. (Cir.)

So knjige, ki delujejo na človeka kot udarec naravnost v oči. Tako nekako sem občutil, ko sem pred davnimi leti prečital Du Boy Reymondovo »Fiziko ljubezni« in sem zaprl oči pred strašnim padcem erosa. In isto čutim danes, ko čitam Smiljanićevo »Poreklo genija«, ki bi se moralo zvati prav za prav »Pad genija« — Mrk bogov. — Prav v času, ko svet proslavlja stoletnico genija, ubija Smiljanić njega veličino in ga ponižava v blato. Je to hipermaterijalistična knjiga, postavljena na princip, da v človeškem življenju ni ničesar drugega kot samo materija in zopet materija, in je tako tudi ideja materijalnega značaja: kajti v bistvu je ona le mentalna energija in ta je funkcija snovnih možgan. Da je človek genij ni niti malo njegova zasluga niti krivda, istotako bi bil lahko blaznež: vse zavisi od količine abnormalnosti bolnih možgan. To je torej šola, ki jo mi že davno dobro poznamo, samo da jo je Smiljanić pripeljal v svoji gorečnosti do absurda. Že antični filozofi so pisali o demonu v genijalnem človeku; pred stoletjem se je govorilo o intelektualni nevrozi kot pravem patološkem znaku genija, dokler ni Lombroso odločno in sistematsko odredil geniju mesta samo — v patologiji, ko je odkril njega patološko bistvo: degeneracijo, epilepsijo. (Dr. B. Maleš: Genijalnost i ludilo. Lombrosova teorija genija. Beograd, 1929). Vsa ta zdravniška dognanja in domnevanja so imela vpliv na lit. kritiko in govorilo se je o zločinskih elementih v Schillerju (Wulffen, Kohler) in Wagner in Tolstoj in Shakespeare so postali samo plod bolnih možgan (Nordau). Ako si hotel pisati monografijo o pisatelju, si zahteval zdravniška izpričevala o njegovih boleznih in iz njih si tolmačil dela (Möbius); celo zakon telesne periode se je prenašal na duhovno stvarjanje (prav ob Goethejevem periodično-cikličnem ustvarjanju; Swoboda). Moj profesor v Pragi, Ot. Fischer, monografist tega problema (Otázky literární psychologie), je čudovito zanimivo tolmačil vso Grabbejevo umetnost iz njegove bolezni. In kaj drugega je Freudova analiza kot Lombrosova epilepsija zamenjana s seksusom? V začetku je bil spol, je pisal že pred njim Przybyzowski v svoji »Totenmesse«. Kje je Goethe-

jev »Prometej«, ki kade plamenico duha naravnost Bogu iz rok in oblikuje ljudi po svoji podobi? Kje Župančičev »Ptič samoživ«? Danes genij ni več »intuicija, zmožnost v poedinosti videti objektivno« (Schopenhauer), danes je genij epilepsija, seksus, bolezen in Smiljanić je prav v tej knjigi pokazal s prstom na njeno domnevno ime — sifilis. Res, zakaj ne bi šli še korak dalje, če smo že ostali pri seksusu? In kakor se to neverjetno sliši, je vendarle le povsem logični zdravniški zaključek iz one osnovne predpostavke: vse je materija. Smiljanić postavlja svojo teorijo še na drug princip: paradoks je najbistvenejši smisel življenja. Solnce je vzrok dnevu in noči, luči in temi. In tako ima bolezen tudi svoje pozitivno lice: ustvarja genije. Obolenost možgan ima za posledico pojačanje mentalne energije: razvije se večji duh, abnormalen glede na normalno zdravo razvito sredino. Dokler energija obolelega organa more kljubovati bacilom bolezni, človek misli preko normale jako; ko nadvlada bolezen miselni organ, zapade človek pod miselno normalo, v blaznost. Taka je meja med genijem in blaznikom (Nietzsche, Maupassant). »Zdravje ima poslanstvo, da ohranja materijo, bolezen pa, da ohranja dinamiko duhá.« Iz dejstva, da se genij rodi in iz svoje materijalistično-zdravniške miselnosti pa sklepa Smiljanić, da je genij mogel tako svojo možgansko bolezen le podedovati. In ker je edina bolezen, o kateri je danes s sigurnostjo potrjeno, da se podeduje (o jetiki in alkoholizmu dvomi) sifilis, — je Smiljanić smelo proglasil sifilis kot oni najbistvenejši vzrok, ki ustvarja blazneže in prav tako genije. Princip paradoksa!

To je osnovna misel njegove teorije. Večino knjige pa posveča kliničnim analizam svetovnih genijev in ugotavlja po njih telesni ali duhovni strukturi posledice podedovanega sifilisa. Pri tem pa Smiljanić sam boluje na nekaki umišljenosti in nenormalni zdravniški gorečnosti, ki vidi v vsakem še tako normalnem pojavu, bolezen in njenega daljnega prednika — sifilis, ki mu je tako širok pojem, da bi bilo težko spraviti pod njegovo firmo vsak duhovni pojav (n. pr. misticizem i. t. d.), pa čeprav še tako nasilno. Prepričan pa sem, da bi se dalo najti v svetu še enkrat toliko zgledov, ki bi govorili proti Smiljanićevi

teoriji. Vendar to ni moj namen. Hotel sem slovensko javnost samo opozoriti na to zanimivo zdravniško razpravo novomaterijalistične francoske šole (Smiljanić je materijal nabiral po fr. klinikah in je prvotno svoj original izdal v fr. jeziku: *Les origines du Génie*, Paris, 1928), kot dokaz, do kakšnega zaključka je moderna znanost dovedla duhovnega delavca, genija, ki odpira duhu nove svetove. To je pad genija. Udarac naravnost v oči.

Tine Debeljak

Sima Pandurović: Bogdan Popović. — Braća Kavaja, Nikšić, 1951. Str. 138 (cirilica).

Vse drugačnega značaja kot Gluščeva studija o Skerliću je Pandurovićeva razprava o Bogdanu Popoviću. (Ponatis iz Života i rada). Sima Pandurović, znani pesnik in prevajalec, urednik »Antologije savremene lirike«, kritik in esejist (Razgovori o književnosti), je hotel ob priliki entuzijastičnih proslav štiridesetletnice književnega dela Bogdana Popovića »znanstvenika, književnika in profesorja, prijatelja Muz, tolmača tajn besede, linije, barve in zvoka, modreca, ki tudi v dobrem vidi lepoto« (posvetilo v »Zborniku v čast B. P.«), razbiti frazo o njegovem epohalnem pomenu, pokazati njegovo pravo vrednost in vkljub vsem častivcem dokazati, da B. P. »ni ne znanstvenik, ne filozof«, da pa v resnici predstavlja »epoho naše literature« in to samo današnje kot glavni predstavnik »protekcijonizma in epigonstva«. Taki hudi očitki in očitna tendenca, zatemniti sijaj priznanega »arbitra elegantiarum«, bi približali razpravo pamfletu, da ni pisana z izredno kritično pronikljivostjo in strogo filozofsko analitično dialektično metodo. Sima Pandurović razbere kritično vse pomembne razprave B. P. po kronološkem redu in jih osvetli od vseh strani, po stilu in vsebini, a najrajši pa se zagriže v osnovni filozofsko-teoretski zametek eseja, kjer odkrije zmešnjavo pojmov in začuda malo originalnosti, ter tako na kraju krajev od vsakega eseja ostane le malo trajnega. B. P. mu je popolnoma neoriginalen duh, kompromisen do brezsmisla, eklektičen, zdi se mu kot človek, ki se natrpa citatov, da v naklonjeni mu družbi duhoviči in doseže uspeh, ki pa se ob kritičnem razboru izkaže kot blesk pene. Zanimivo tolmači vse B. P. faze, njegovo spretno osvajanje publike in